

Кришталь С. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики перекладу
Донецького національного університету

МЕТАФОРИЧНА КОНВЕРСІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У центрі статті перебуває явище метафоричної конверсії, яка передбачає утворення метафоричного дієслова від наявного іменника без зміни його форми. Метафорична конверсія розглядається як один із мовних засобів метафоричного збагачення англійської мови. Це явище вивчається на матеріалі слів, що називають тварин.

Ключові слова: конверсія, метафорична конверсія, метафоричне перенесення, механізми метафоричного словотворення.

Постановка проблеми. У статті вивчається конверсія як один зі шляхів метафоричного збагачення англійської мови. У центрі вивчення – випадки, коли перехід слів однієї частини мови в іншу відбувається на основі як його головного значення, так і похідного, метафоричного значення. Наприклад, слово *ferret* (тхір) на основі подібності дій розвиває в англійській мові друге метафоричне значення – ретельний, старанний пошук чогось, яке, у свою чергу, завдяки конверсії переходить у дієслово *to ferret* (порпатися, шукати всюди; винюхувати, розвідувати, вивідувати секрет). Процес, який відбувається в цьому випадку, називається в статті метафоричною конверсією.

Метафорична конверсія є специфічною рисою внутрішньої структури англійської мови, і вона відіграє велику роль у процесах метафоризації, які відбуваються в цій мові. Дослідження метафоричної конверсії проводиться на матеріалі групи слів, що називають найбільш популярних у мові тварин. У визначенні, які істоти є найбільш популярними, ми спираліся на показники пошуку в системі Google. Усього нараховується 60 назв саме тварин і птахів. Отже, предметом дослідження в статті є метафорична конверсія, а об'єктом – метафоричні дієслова, утворені від метафоричних іменників методом конверсії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження дещо відхиляється від традиційних розвідок механізмів метафоризації в окремих мовах або в зіставленні. У більшості досліджень, що описують метафору на матеріалі різних мов, акцент робиться на багатогранності цього явища, висвітлюються його особливості як засобу мови, мислення, пізнання і творчості (К.І. Алексєєв, Н.Д. Арутюнова, А.Н. Баранов, В.Н. Вовк, В.Г. Гак, С.С. Гусєв, К.К. Жоль, І.М. Кобозєва, Т.Є. Кіс, В.М. Телія, Г.М. Склярєвська), приділяється увага вивченню процесів метафоризації на матеріалі конкретних лексико-тематичних груп.

Англійська мова часто є об'єктом досліджень з питань метафоризації, є вже доведеним лінгвістичним фактом те, що кількість метафоричних утворень у різних лексико-семантичних групах англійської мови більша, ніж у багатьох мовах, із якими вона порівнюється. У дослідженнях також підкреслюється величезна важність семантичного, зокрема метафоричного, способу словотворення в словотвірній системі англійської мови (Л.А. Булаховський, С.М. Кришталь, А.Ф. Малюга, О.В. Материнська, О.Ю. Скороходова).

Бракує досліджень, які б вивчали ті риси внутрішньої системи англійської мови, які саме й дають їй змогу так легко й невимушено будувати метафори. Стаття є спробою проаналізувати саме цей невіршений і недостатньо описаний аспект загальної проблеми метафоризації в мові.

Мета статті – описати конверсію як один зі способів утворення метафор в англійській мові. Мета зумовила такі завдання:

1. Дослідити механізми, які лежать в основі розвитку метафоричного значення дієсловом, утвореним методом конверсії.
2. Виділити основні донорські зони метафоричних дієслів, утворених від іменників на позначення тварин.
3. Визначити можливості подальшого розвитку метафоричної конверсії на матеріалі слів групи, яка вивчається.

Виклад основного матеріалу. Дослідження 60 назв тварин в англійській мові показало, що 44 іменники-назви тварин мають метафоричні значення. Із 44 метафоричних іменників 35 у подальшому розвивають свій метафоричний потенціал і переходять у метафоричні дієслова. При цьому деякі метафоричні дієслова мають декілька значень, отже, маємо 55 метафоричних значень дієслів, утворених способом метафоричної конверсії. Наприклад, слово *monkey* (мавпа) переходить у метафоричне дієслово *to monkey* з трьома значеннями: 1. Поводитися як недоумкувата пустотлива людина. 2. Робити щось, не маючи для цього достатньо знань або досвіду, псувати. 3. Передражнювати, пародіювати, імітувати [4].

Наведена нижче таблиця дає повне уявлення, як розвивається метафора на матеріалі слів на позначення тварин.

Як можна побачити з таблиці, переважна кількість метафоричних дієслів утворюється на базі іменників, які розвивають метафоричне значення. Але певна кількість метафоричних дієслів утворюється безпосередньо на базі іменника, що вживається в прямому неметафоричному значенні. До них належать *squirrel* (білка), *badger* (борсук), *swan* (лебідь), *eagle* (орел) і *parrot* (папуга). На відміну від, наприклад, української мови, де слова *лебідь* та *орел* є традиційними найменуваннями дівчини, жінки, матері (лебідь) і юнаків, чоловіків, воїнів (орел) [1, с. 142], англійська мова не фіксує метафоричні значення для цих іменників, але розвиває їх у дієсловах. Можливі також випадки, коли метафоричне значення дієслова не пов'язане з метафоричним значенням іменника. Наприклад, метафоричний іменник *hare* означає ляльку, манекен зайця, що використовується, наприклад, у змаганнях хортів, тоді як метафоричне дієслово *to hare* означає «бігати з дуже великою швидкістю» [4], тобто метафора-іменник і метафора-дієслово ніяк між собою не пов'язані.

Дослідження механізмів розвитку метафоричного значення в дієсловах дає змогу виділити три групи слів, які відрізняються тим, що лежить в основі метафоричного перенесення імені. Як відомо, основою будь-якого метафоричного перенесення є схожість, але свідомість творця метафори може побачити й зафі-

Таблиця 1

Розвиток метафоричних значень у слів
на позначення тварин в англійській мові

	Тварина	Метафора номінативна	Метафора дієслівна
1	Акула – Shark	+	-
2	Бджола – Bee	-	-
3	Білка – Squirrel	-	+*
4	Борсук – Badger	-	+
5	Бугай, бик – Bull	+	+
6	Ведмідь – Bear	+	+
7	Вівця – Sheep	+	-
8	Вовк – Wolf	+	+
9	Ворона – Crow	+	+*
10	Видра – Otter	-	-
11	Голуб – Dove	+	-
12	Горностаї – Stoat	-	-
13	Горобець – Sparrow	-	-
14	Гуска – Goose	+	+*
15	Дельфін – Dolphin	+	-
16	Єнот – Raccoon	-	-
17	Жаба – Frog	-	-
18	Жайворонко – Lark	+	+
19	Заць – Hare	+	+
20	Землерийка – Shrew	+	-
21	Змія – Snake	+	+
22	Індик – Turkey	+	-
23	Їжак – Hedgehog	+	-
24	Кажан – Bat	-	-
25	Качка – Duck	+	+*
26	Козел, коза – Goat	+	-
27	Кріт – Mole	+	-
28	Кінь – Horse	+	+
29	Кіт – Cat	+	+*
30	Корова – Cow	+	+
31	Краб – Crab	+	+*
32	Кролик – Rabbit	+	+
33	Курка – Chicken	+	+
34	Ласка – Weasel	+	+
35	Лебідь – Swan	-	+
36	Лев – Lion	+	+
37	Лисиця – Fox	+	+
38	Мавпа – Monkey	+	+
39	Миша – Mouse	+	+*
40	Мурашка – Ant	+	+
41	Норка – Mink	-	-
42	Олень – Deer	-	-
43	Орел – Eagle	-	+
44	Осел – Donkey	+	-
45	Павук – Spider	+	+*
46	Папуга – Parrot	-	+
47	Поні – Pony	+	+
48	Порося – Pig	+	+*
49	Пугач – Owl	+	-
50	Равлик – Snail	+	-
51	Риба – Fish	+	+*
52	Рись – Lynx	-	-
53	Собака – Dog	+	+*
54	Свиня (кабан) – Hog	+	+
55	Тхір – Ferret	+	+*
56	Хом'як – Hamster	-	-
57	Черепашка – Tortoise	+	-
58	Щука – Pike	+	+*
59	Щур – Rat	+	+*
60	Яструб – Hawk	+	+*
Усього	60	44	35/55

Примітка: зірочка поряд із позначкою про наявність метафоричного дієслова, утвореного методом конверсії, означає, що в цього дієслова є декілька метафоричних значень.

сувати в метафорі схожість між будь-якими аспектами об'єктів або навіть уявити її. Саме уява, приписування тварині певної риси, яка не обов'язково характеризує цю тварину в реальному житті, стала основою для розвитку 29 метафоричних значень дієслів, утворених методом конверсії. Прикладами слів цієї групи можуть слугувати дієслова *to horse* та *to lark*. Обидва слова фіксують емоційне враження людини від коня та жайворонка, фіксують асоціації, які пов'язані в людини із цими тваринами. Метафора *to horse* має значення «дуріти, пустувати, блазнювати» [4], а метафоричне дієслово *to lark* уживається в значенні «поводитися грайливо, жартівливо, пустотливо й отримувати від цього задоволення» [4]. Як бачимо, кінь і жайворонко наділяються рисами, які не є типовими для цих тварин і ніяк не відображаються в дефініціях їх прямих значень, що містять свідчення виключно щодо розміру, забарвлення, середовища проживання та інших специфічних рис. Наприклад, *horse* – a solid-hoofed plant-eating domesticated mammal with a flowing mane and tail, used for riding, racing, and to carry and pull loads [4] (кінь – однокопитна трав'яїдна домашня тварина, ссавець, яка має гриву і хвіст і використовується для верхової їзди, перевезення вантажу та може брати участь у змаганнях на швидкість).

Друга за кількістю група (18 метафоричних значень) – це дієслова, які набули метафоричного значення завдяки зовнішній схожості дій, що вони описують, і зовнішніх характеристик тварин, таких як манера пересуватися, звуки, які вони видають, колір, форма, розмір. Наприклад, у метафоричному дієслові *to crab* зафіксовано манеру пересуватися краба або, інакше кажучи, як краб: пересуватися боком.

Дієслово *to hawk* утілює сожість зі специфічними звуками, які видає яструб: голосно прочистити горло [4].

Схожість із зовнішніми характеристиками зафіксовано в метафоричному дієслові *to spider*, яке в англійській мові має значення «створити модель, візерунок, який нагадує павука або його павутиння» [4].

Третя група (8 метафоричних значень) охоплює дієслова, що з'явилися в англійській мові завдяки схожості дії, яку вони описують, і звичок тварин. Наприклад, білка має звичку робити на зиму припаси горіхів. Деякі види білок закопують їх у землю, а деякі – ховають у дуплах дерев. Саме ця звичка білки стала основою для метафоричного перенесення й утворення англійського дієслова *to squirrel* (від *squirrel* – білка), яке отримало значення «сховати гроші або щось цінне в надійному місці» [4]. Варто відмітити, що це дієслово отримало два значення, друге – фіксує схожість із манерою пересуватися між білкою і людиною – «пересуватися в такій манері, яка свідчить про невгамовність, нетерплячість і цікавість» [4].

Оскільки метафора є складним, багатограним явищем, безпосередньо пов'язаним як із мовою, так і з мисленням, не випадковим є те, що в досліджуваному матеріалі налічується певна кількість випадків, які демонструють дуже розмиту й нечітку межу між різними типами подібностей, що стали основою метафоричного перенесення. У таких випадках взаємодіють різні типи асоціацій, більш або менш очевидних, емоційні враження, які разом із реальною схожістю і є каталізаторами метафоричного використання імені тварини в його дієслівній формі. Яскравим прикладом є дієслово *to weasel*, яке утворилось від імені тварини *weasel* «ласка». Аналіз дефініцій свідчить, що у свідомості носія англійської мови ця тварина асоціюється з негативними характеристиками: як метафоричний іменник це

слово означає «брехлива, підступна людина», а як метафоричне дієслово – «досягти чогось завдяки обману й хитрості» [4]. Що саме викликає ці негативні асоціації? Відповідь міститься в дефініції основного неметафоричного значення цієї лексичної одиниці: *weasel* – a small, slender carnivorous mammal related to, but smaller than, the stout [4] (ласка – невеликий ссавець із тонким і гнучким тілом, який є родичем горноста, але менший за нього). Наявність у дефініції компонентів «тонкий», «гнучкий» може слугувати поясненням негативних асоціацій із цією твариною. Тонке, вузьке тіло ласки підштовхує до асоціацій із поняттями тонкого та вузького, які належать до базових метафор людства і спираються на його фізичний і культурний досвід. Щось вузьке й тонке уособлює ідею недостатності в найбільш широкому сенсі, може розглядатися в рамках універсальних моделей орієнтаційних метафор, які описують Дж. Лакофф і М. Джонсон [3, с. 398]. Отже, основою для перенесення в цьому випадку стало емоційне враження, що базується на асоціації, яка, у свою чергу, виникла під впливом реальної ознаки тварини. Саме це дало можливість прирівняти ласку до нечесної людини й потім використовувати те саме ім'я для опису нечесних підступних дій.

Варто відмітити, що концептосфера *людина* є основною донорською зоною метафоричних дієслів цієї групи. Дієслова, утворені від іменників на позначення тварин, використовуються головним чином для опису людини; при цьому акцентуватися можуть риси характеру людини (*to badger* – цькувати, дратувати, *to chicken out* – злякатися, не зробити щось через брак волі), фізичні якості (*to bull* – штовхати з великою силою, *to bear* – накинутись на когось сильно, шалено) або характер дії, яку людина виконує (*to wolf* – їсти швидко, жадібно, *to hare* – бігти з великою швидкістю).

Окрім характеристики людей, ці дієслова можуть бути використані для опису інших тварин і предметів. Наприклад, дієслова *to crow*, *to hawk*, що утворені від іменників на позначення ворони та яструба, можуть метафорично описувати будь-яку іншу тварину, яка видає відповідні звуки або полює на манер яструба. Дієслова *to spider* (від *spider* – павук), *to snake* (від *snake* – змія) метафорично описують предмети, що за формою нагадують дії вищезгаданих тварин.

Вивчення процесів метафоричної конверсії на матеріалі слів, які називають тварин, показує, що не всі іменники переходять у форму дієслова, хоча англійська мова й має для цього всі можливості. Серед них одиниці, які, здається, мають потужний метафоричний потенціал, а саме: *dove* (голуб), *turkey* (індик), *goat* (коза, козел), *donkey* (осел), *owl* (пугач), *snail* (равлик), *shark* (акула) тощо. Ці слова вживаються як метафори у формі іменника й мають стійкі асоціації з певними якостями (здебільшого негативними) у свідомості носіїв мови. Ці фактори є вирішальними для метафоричного переходу лексичної одиниці на рівень іншої частини мови. Той факт, що цього досі не сталося, можна пояснити тим, що в мові наявна достатня кількість лексичних одиниць для передачі необхідного значення. У зв'язку з цим Г.І. Кустова пише: «У мові постійно з'являються нові значення, при цьому деякі зникають, навіть не встигнувши потрапити в словник. Це означає, що людина має у своєму розпорядженні «породжувальний» механізм – механізм семантичної деривації, який «умикається» за необхідності й забезпечує потреби носіїв мови в нових значеннях» [2, с. 23].

Загалом метафоричну конверсію наведених як приклад та інших назв тварин можна вважати питанням часу. Відомо, що сфера реального вживання слів випереджає сферу фіксації, тобто словники, і є відзеркаленням новітніх і найбільш актуальних тенденцій у сучасній мові. Так, наприклад, тлумачні словники англійської мови не фіксують дієслівну метафоричну форму іменника *tortoise* (черепаха), однак у літературі знаходимо приклад саме такого вживання цієї лексичної одиниці: “The convertible moved slowly, because after the first triumphal sweep Spike got perched up on the back so that everyone could see him, and each time the limo **tortoisied** past the gas-station-cum-liquor-store its proprietor Buck Weinhart shouted “Drive it or milk it!” in remembrance of Spike’s habit of abusing slow drivers when the pair of them used to stir up the town all those years before” [5, с. 251]. Як видно із цього прикладу, для опису занадто повільних рухів водія автор використовує метафоричне дієслово *tortoise*, що утворено методом конверсії з назви тварини, відомої своєю занадто повільною манерою пересуватися (*tortoise* – черепаха).

Висновки. Проведене дослідження метафоричної конверсії на матеріалі 60 дієслів, утворених від іменників на позначення тварин, дає підстави резюмувати таке:

1. Метафорична конверсія є потужним засобом метафоричного словотворення в англійській мові. Із 60 слів на найменування тварин в англійській мові 35 переходять у форму дієслова й починають уживатися як дієслівні метафори з 55 метафоричними значеннями. У більше ніж половині випадків (29) основою для метафоричного перенесення є уява, асоціації та емоційне враження носія мови. Реальна схожість із твариною є основою для формування 26 метафоричних значень.

2. Людина є основною донорською зоною метафоричних дієслів досліджуваної групи. Окрім характеристики людей, ці дієслова можуть бути використані для опису інших тварин і предметів.

3. Словники фіксують перехід 35 іменників на позначення тварин у форму дієслова. Інші 25 іменників наділені потужним метафоричним потенціалом, який базується на стійких асоціаціях тварин із певними якостями у свідомості носіїв англійської мови. Цей фактор, а також здатність англійської мови до конверсії утворюють усі необхідні передумови для утворення на їх основі дієслів з метафоричним значенням.

У подальшому було б цікаво залучити більше слів на найменування тварин до дослідження, простежити характер асоціативних зв'язків, на яких базується розвиток метафоричного значення словом, а також провести дослідження зіставного характеру. Це б дало можливість подати більш докладну картину процесів метафоризації в англійській мові, а також у порівнянні з іншою.

Література:

1. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст.: монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 416 с.
2. Кустова Г.І. Типы производных значений и механизмы языкового расширения. Москва: Шк. «Языки славянской культуры», 2004. 472 с.
3. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, котóryми мы живем. *Теория метафоры* / пер. под ред. Н.Д. Арутюновой. Москва, 1990. С. 387–416.
4. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners. Second Edition. 2010. 1748 p.
5. Julian B. A History of the World in 10 ½ Chapters. London: Vintage, 2009. 310 p.

Кришталь С. М. Метафорическая конверсия в английском языке

Аннотация. В центре статьи находится явление метафорической конверсии, которая предусматривает образование метафорического глагола от существительного без изменения его формы. Метафорическая конверсия рассматривается как один из языковых способов метафорического обогащения английского языка. Данное явление изучается на материале слов, называющих животных.

Ключевые слова: конверсия, метафорическая конверсия, метафорическое перенесение, механизмы метафорического словообразования.

Kryshstal S. Metaphorical conversion in English

Summary. The article deals with metaphorical conversion which involves the creation of a metaphorical verb from an existing noun without changing its form. The article regards metaphorical conversion as one of the language tools promoting metaphorical enrichment of the English language. The given phenomenon is studied on the basis of the words that name animals.

Key words: conversion, metaphorical conversion, metaphorical transference, mechanisms of metaphorical word-formation.